

2.fejezet A szemlélődő ítélő- (gondolkodási) képesség

Vizsgálódásainkban egyesítve a szociológiai, szociális-politikai tematikát a módszertanival, kettős célt követünk: egyrészt hogy az elsőnek egy reális alapot adjunk, amely lehetővé teszi, hogy a változatos, szinte mindig csak félrevezető jelenségek külső fátyla mögé hatoljon a szellemi, ezoterikus eredetük és okaik megértéséhez. Ilyen értelemben a külső fenomenológia – csupán a tünetek lánc. A vizsgálódás ilyen fajtájára még azért van szükség, mivel a társadalmi szociális-politikai élet, lévén, hogy az ember alakította ki, annak részévé válik, ami számára közvetlenül adott, és benne megy végbe *leginkább a tudati léleknek*, vagyis a lélek legmagasabb tagjának *létesülése*, melyet ha birtokba veszünk, kivezet bennünket abba a szférába, ahol elkezdjük felismerni a magasabb Énünket. Ezért azok az erők is, melyek a magasabb fejlődésünket akadályozzák, különös intenzitással tudatnak magukról a korunkban éppen a szociális életben, ahol mindent súlyos, elhúzódó krízis sújt.

Másrészt, ilyen feltételek között minden lépésen „az emberi szellem leegyszerűsödésével” kell számolni, amiről Konsztantyin Merezkovszkij beszél a „Földi paradicsom” c. utópisztikus regényben. Azonkívül, miután teljesen rendelkezésre áll a „intellektuális” (digitális) gép, amely *minden*, a kultúra és civilizáció fejlődésének útjain exoterikusan felhalmozott tudást tartalmaz, az ember elkezdte elveszíteni a szellemi aktivitást, még a reflexió elemi tulajdonságait is. A humán tudományok egyszerűen elhalnak, a kultúra antikultúrába fordul. Ennek az antikultúrának az ostobaságba, teljes abszurdításba, a pszichopatológia szintjéig forduló torz jelenségei, amelyek az emberekből azonban nem váltanak ki tömeges tiltakozást, *különösen meggyőzően bizonyítják*, hogy az individuális szellem haldoklik.

Az Oroszországban a múlt század 80-as éveiben kezdődött peresztrojka [=átalakítás, átépítés] légyegét tekintve a *tudat* veszélyes átalakításának kezdete, mely átalakítás az *egész* emberiséget utolérte. Az ennek során radikálisan rosszabbra változó anyagi életkörülmények, a növekvő szociális káosz a legtöbb ember tudatát ürességben hagyja. *A világnézetért folyó harcot felváltotta a létért való harc*. Az emberek minden intellektuális erejét elnyeli a szakbarbár tevékenység, amely az emberiségnek alapjában csak az anyagi szükségleteit szolgálja. A lét „örök” kérdéseire való válasz keresésének problémája leegyszerűsödik a „pokémonvadászok” szintjéig, és úgy tűnik, most már genetikai szinten. Az utóbbi 20-30 év alatt a felismerhetetlenségig megváltozott az emberi személyiség *típusa*: kezdi elveszíteni az *individualitás* vonásait. Az értelem mindent meghatározó jelévé válik a számítógép funkcióival való virtuóz bánásmód képessége. Napjaink hőségévé a hacker válik.

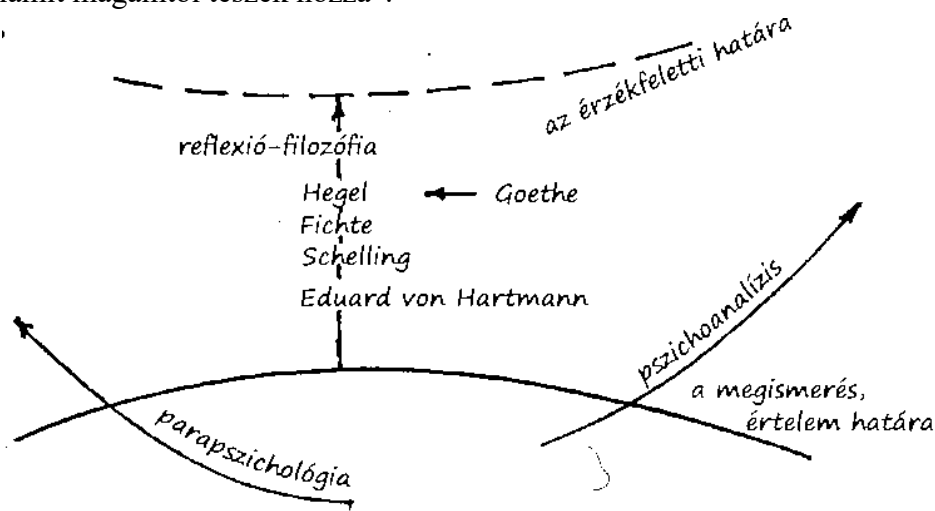
Mindez arról beszél, hogy az emberiségnek, mint a múltban sosem, szüksége van a *felébredésre*, a gondolkodás és tevékenység új módszereinek elsajátítására, melyek megállíthatják a kultúra és a civilizáció lecsúszását a régen meghaladott általános emberi csoportos tudatforma restaurációjához, visszatéríthetik az embert a hatalmas „Én vagyok”-hoz, amely először Mózesnek szólalt meg az égő csipkebokorból, később pedig, a Golgotai Misztérium bekövetkezése után minden egyes, erre hajlandó földi embernek.

A megújulás ilyen impulzusai és módszerei csak a szellemi világok új kinyilatkozásából, az Antropozófiából meríthetők, mely egy új, Fényes korszakot vezet be. Ezért minden vizsgálatunk alapját, tápláló közegét Rudolf Steiner Szellemtudománya jelenti. Emellett kétségtelen, hogy éber figyelemre szolgál az a kultúrtörténelmi folyamat, amely az előtt zajlott, mielőtt Rudolf Steiner az általános kultúra jelenségévé megtette az Antropozófiát. Benne tárul fel számunkra az individuális szellem néha valóban

hősi harca az érzéki valóság határainak túllépésére, a harc egy olyan világnézetért, amely a valóság mindkét részét képes átölelni: azt a részt is, amely az érzékelésekben és a gondolkodásban adott, és az érzékfelettit is.

Ezen az úton nagy akadályt állított fel Kant, aki a megismerés és ennek következtében a tudat határainak áthághatatlanságáról szóló kategorikus imperatívuszt állította fel. Az emberiség mintha megbotlott volna benne, és megkezdődött szellemi hanyatlása. Igaz, Kant után is történtek nagy, néha még zseniális, néha pedig törvénytelen kísérletek arra, hogy mégis áthatoljanak a „megismerhetetlen” határain. Ezek közül azt a filozófiai irányzatot választjuk ki, melyben az emberi gondolat az erő és az individualizmus legjobb kombinációját érte el. Hiszen éppen ilyen tudat szükséges a degradálódó szellemnek a fejlődés útjára való visszatéréshez.

Egy kicsi ábra segítségével megmagyarázzuk, mire is gondolunk (10. ábra). Mondhatjuk, hogy a fejlődő individuális szellem „generális” irányként elsősorban a deutsch idealista filozófia gondolkodóinak zseniális plejádja áll előttünk, akiknek a reflexió útján, a tiszta gondolkodással végzett munkájukban sikerült megérinteniük az „ eget”, az érzékfeletti világ határát. Ebben az irányban különös szerepet töltött be Goethe tudománya, természettudományos módszere, amely benne az ő individuális lelki-szellemi életének empirizmusával elszakíthatatlan kapcsolatban alakult ki. Goethe egyúttal egy új ismeretelmélet alapjait is lefektette, amelyben megszüntette Kant imperatívuszát, megmutatva, hogy a megismerés határai nem abszolúta, hogy azokat csak egy egészen meghatározott, módosulni, metamorfizálódni is képes *tudatforma* állítja fel. Ahhoz viszont, hogy ilyen metamorfózist idézzünk elő, különleges viszonyban kell állnunk a gondolkodással, a gondolkodás technikájával. És ezzel rendelkezett például Hegel. Azt mondja önmagáról: „Amikor gondolkodom, a szubjektív sajátosságaimról lemondok, a tárgyba mélyedve lehetővé teszem a gondolkodásnak, hogy maga legyen tevékeny, és én rosszul gondolkodom, ha valamit magamtól teszek hozzá”.⁷

10. ábra

Az, hogy a gondolkodásnak lehetősége van az önálló tevékenységre, visszafordítja azt az ember archetipikus tulajdonságához, melynek köszönhetően az ember létesülésének elejétől fogva *észlelési* alapon individualizálódik: legyen ez a táplálkozás, a légzés folyamata, az érzékszervi észlelés vagy végül a gondolatok észlelése. Az észlelés az emberben élettől rendelkezik, és akarati természetű. Ezért Hegel dialektikája Hegel számára valami egészen más jelent, mint az absztrakt követői számára. Ők csak

⁷ G.W.F. Hegel: A filozófiai tudományok enciklopédiája /Г.В.Ф. Гегель. Энциклопедия философских наук. Том I. «Наука логики». М., 1974. 124. o.

külsődlegesen sajátítják el Hegel dialektikájának formáját, de egyáltalán nem veszik észre azt a tudatformát, amelyben az megszületett.

A dialektika Hegel számára annak *tapasztalata* és képessége volt, hogy saját szellemiségét a gondolat szellemiségével kapcsolatba hozza. És ez a kapcsolatteremtés, ez a tapasztalat individualizált volt benne. Ez *szemlélődés* volt. Hegel a saját szemlélődő intellektusával gondolkodott. Önmagát a saját involút világtartalmában gondolta. Ezért természetesen az Abszolútumot gondolta.

Íme mit lehet erről Rudolf Steinernél olvasni: „Hegel értelmében az eszmét nem absztrakt módon, egy absztrakt ponthoz hasonlóan kell feltételezni. Nem, az meg van töltve, gazdag tartalmat tud önmagából létrehozni, ahhoz hasonlóan, ahogy a magban implicit módon benne van az egész növény.

Úgyhogy az eszmének, Hegel szerint, önmagából kell létrehoznia egy tartalmat, amely független a szellemtől és a természettől; és amikor ezt a tartalmat alkalmazzák, mindkettőre kell alkalmazni. Úgyhogy még azelőtt, hogy az ember a szellem és a természet jelentőségének kérdésével foglalkozik, már szert tett egy nézőpontra, amely mind az egyik, mind a másik felett áll, és azután látja a természetben az eszme manifesztációját, és látja a szellemiben az eszme kifejeződését. Így egy olyan nézőpontra kell szert tennünk, amelyen az eszme úgy fejlődik, hogy az embernek mintegy semmi köze hozzá. Az ember mélyen átadja magát egy saját (ősi) folyamatnak, a benne és belőle fejlődő eszmék világa folyamatának. Ez a nézőpont adja azt, amit hegeli értelemben a logika tudományának nevezhetünk. Benne nem szubjektummal és objektummal van dolgunk, mint az arisztotelészi logikában, hanem a szubjektum és objektum felett álló eszme önmozgásával. ... Az eszme kell, hogy gondolkodjon, nem én”.⁸

Goethe, Hegeltől eltérően, figyelmét főképpen a természetben manifesztálódó eszmére irányította, és az volt a véleménye, hogy nem lehet a természet összes jelenségét egy gondolati formába bepréselni. A gondolkodó szellemnek ugyanannyira mozgékonynak és élőnek kell lennie, mint amilyen maga a természet is. És az ilyen szellem, az ilyen gondolkodás *észlelheti* az *érzéki, külső észlelet tárgyaiban* az eszme cselekedetét, megvalósulását. Ezért Goethe gondolkodása állandóan metamorfizálta saját fogalmait, az ő ismeretelmélete pedig morfológiai jellegre tett szert. És „a „képességünket, hogy megértsük a szerves természetet, *szemlélődő ítélőképességnek*” nevezte. Ebben „az eszme, melynek segítségével megértjük az organikust, ilyen módon lényegesen különbözik a fogalomtól, melynek segítségével a szervetlent magyarázzuk; az adott sokféleséget nem pusztán összegnek érti, hanem önmagából hívja elő a saját konkrét tartalmát. Az eszme az *adott eredménye* (általunk kiemelve – G.B.), konkrét jelenség” (GA1, 5. fejezet).

A szervetlen természetben, ahol a formák nem fejlődnek, lényegüket tekintve nem változnak, a fogalmakat az észleletekkel egyesítve, felfedezzük a *természet törvényeit* és azokkal magyarázzuk a tényeket. A szerves természetben Goethe eljut a „típus” fogalmához, amelyben *az ideajellegű és az észlelésnek adott valós egységgé váltak*. Erre a helyzetre alapozva Goethe a növényekben a formák metamorfózisát nem mint szummát, nem mint érzékileg megjelent folyamatok összességét tekintette, hanem úgy, mint önmagából önmagát a létbe előhívó erőt, melyet „entelechia”-nak nevezett (uo.). Ami a jelenségben előlép, érzéki léttel rendelkezik, de az entelechia alapelve határozza meg.

„Itt – mondja ennek kapcsán Rudolf Steiner – egy látszólagos ellentmondás keletkezik. Az organizmus magát önmagából határozza meg, tulajdonságait a feltételezett szabálynak megfelelően

⁸ Kiegészítések a Rudolf Steiner Összkiadáshoz / Beiträge zur Rudolf Steiner Gesamtausgabe. Heft 30, S. 5.

A továbbiakban az ilyen hivatkozásnál a kezdőbetűt, a füzet számát és az oldalszámot adjuk meg. Jelen esetben B.30, 5.o.,

képezi, és mégis érzéki-valós. Egészen más módon jut érzéki valóságához, mint az érzéki világ más objektumai; ezért úgy tűnik, mintha nem természetes úton jött volna létre. De teljesen világos, hogy az organizmus a külső megnyilvánulásaiban ugyanúgy az érzéki világ hatásainak van alávetve, mint minden más test is. A tetőről a téglá éppúgy eshet élő, mint szervetlen testre. [...] De itt előlép az emberi értelem, és az eszmében egy olyan szervezetet képez magának, amely nincs alávetve a külvilág hatásainak, hanem csak a megnevezett alapelvnek. Minden véletlen hatás, amelynek nincs kapcsolata a szervessel, mint olyannal, eközben teljesen kizárható. Ez az eszme, amely a szervezetben kizárólag a szervesnek felel meg, ez a ős-szervezet goethei eszméje, a **típus**. Ebből lehet meglátni a típus eszméjének magasabb megalapozottságát, jogosságát. Ez nemcsak egy ész-fogalom, hanem az, ami minden organizmusban igazán szerves, ami nélkül nem lehetne organizmus. Ez valami olyan, ami még reálisabb, mint bármely külön organizmus, mivel minden organizmusban felfedezhető. És a szervezet lényegét teljesebben, tisztábban fejezi ki, mint bármely különálló, speciális szervezet.

Az organizmus eszméje, mint entelechia, tevékeny, hat a szervezetben; a mi értelmünkkel elérhető formában az idea csak magának az entelechiának a lényege. Nem a tapasztalatot foglalja össze; a kapott tapasztalatban idézi elő. Goethe ezt így fejezte ki: „A fogalom a tapasztalatok összessége, az idea a tapasztalatok eredménye, az elsőhöz észre, a másodikhoz értelemre van szükség („Kijelentések prózában”, 7,2) ... [A szervetlenben] sokféleséggel (Mannigfaltigkeit) van dolgunk, melyet megfigyelünk, és egységgel, melyet elgondolunk. Az organikus természetben a lény tagjai nem ilyen külső viszonyban vannak egymással. Az egység a szemlélt dologban valósággá válik, valósággá válik egyidejűleg a sokféleséggel, amellyel azonos. A megjelenő egész (organizmus) külön tagjainak viszonya valósá vált. Konkrét megjelenéshez már nemcsak az értelmünkben jut el, hanem magában az objektumban, amelyben a sokféleséget önmagából hozza létre. A fogalom nem csupán egy szumma, egyesülés szerepet játszik, amellyel az objektum magán kívül rendelkezik, hanem teljesen *eggyé* vált vele. Amit most látunk, többé nem különbözik attól, aminek köszönhetően a látotról gondolunk; a fogalomra úgy tekintünk, mint magára az eszmére” (ugyanott). Szert tettünk a szemlélődő ítélőerőre. Ebben az esetben „a gondolkodás az eszme számára ugyanolyan jelentőségű, mint a szem a fénynek, a fül a hangnak. *A megértés szerve*. Az ilyen felfogás képes két dolgot egyesíteni, amelyeket ma egyesíthetetlennek tartanak: az empirikus módszert és az idealizmust, mint tudományos világnézetet” (GA1, 7.fejezet) [4. fejezet ford.megj.]

Az organikus természetben, a szerventől eltérően, ahol a lényt és a lények kölcsönhatását a rajtuk kívül álló törvények irányítják, az érzéki észleléseknek adott egység már maga a határain túlra mutat – „az általunk észlelhetőknél szélesebb meghatározásokra. Akkor a fogalmilag megérthető látható egységnek minősül”. Habár a fogalom és az észlelet nem azonosak, de „a fogalom nem az érzéki sokféleségen kívüli törvény, hanem benne működő princípium. Az alapját adja, mint valami, ami áthatja, de érzéki nem észlelhető”, amit Goethe „*típusnak*” nevezett. Vele van dolga az organikus természettudománynak, ahogyan már mondtuk. De a fogalom még benne sem saját formájában van fogalomként, hanem előbb mint *típus*. „Amikor ez nem mint mindent átható princípium jelenik meg, hanem a maga fogalmi alakjában, akkor olyan mint a tudat; akkor végül megjelenik az, ami a korábbi fokokon másban van. A fogalom itt maga észleletté változik. Az öntudatos emberrel van dolgunk.

A természettörvény, a típus, a fogalom – ez lényegében három forma, melyben az ideajellegű megjelenik. A természettörvény absztrakt, az érzéki sokféleség felett áll, a szervetlen természettudományban uralkodik. Itt az idea és a valóság teljességgel szét van választva. A típus egyesíti

őket lényé. A szellemi ható lényé válik, de nem ilyenként hat. Mint ilyen, itt nincsen, de ha létének megfelelően akarják vizsgálni, akkor *érzéki-szerűnek* kell meglátni. Így van jelen az organikus természeti birodalomban. A fogalom észlelhető módon van jelen. Az emberi tudatban maga a fogalom észlelhető. A szemlélődés és az eszme egymást fedi. Ezek lényegében az az idea-jellegű, amely szemlélhető. Ezért ezen a fokon [a tudatban] a természeti alsóbb szintek létének ideális magja megjelenésre jut. Az emberi tudattal lehetővé válik, hogy ami a lét alsóbb szintjein egyszerűen van, de nem jelenik meg, *megjelenő* (általunk kiemelve – G.B.) valósággá váljon” (GA1, 16.fejezet)

*

Goethe nemcsak felfedezte az idea-jellegűt szemlélni képes erők létezését, a szemlélődő szellem létezését az emberben, hanem gyakorlatilag is tudta használni ezt az erőt, megismerve a természetet. Ugyanakkor nem jutott el az emberi szabadság szemléléséhez, olyan szemléléshez, mely *önmagát hozza létre*, mivel az önismerettel kapcsolatban egy előítélet volt benne. Nem tett különbséget a gondolkodásról való gondolkodás és a gondolatok világának szemlélése között. De Goethe eszméi a tudat morfológiájáról, az eszmék természetben való szemlélésének gyakorlati tapasztalatai, megkapva a legmélyebb sőt még ezoterikus értelmezésüket Rudolf Steiner Szellemtudományában, abban még további fejlődtek.

Mint arra a két oszlopra, amelyeken állva az Apokalipszisben Jánosnak megjelent az Angyal könyvvel a kezében, Rudolf Steiner úgy helyezte „boltozatot” Hegel és Goethe ismeretrendszereire, amelyek ezt megelőzően nem álltak összhangban. Ezzé a „boltozattá” vált *az emberi közvetlenül adott lemniszkátájába a gondoltnak a bekapcsolása, bevezetése*. Ez vált ismeretelméletének egyik alapvetésévé.

Általános filozófiai értelemben a közvetlenül adott alatt egy érzékileg észlelhető és „konkrétan” nyilvánított egésznek értenek, eltérően a csak elgondolttól, az „absztrakt”-tól. Ez a lényege annak a zsákutcának is, amelybe Kant az ismeretelméletet vezette. Nem látta, hogy kategorikusan absztraktnak határozta meg a konkrétum természetét, és ezzel egyszerűen erőszakot követett el ellene.

Tőle eltérően, Rudolf Steiner azt feltételezi, hogy az ismeretelméleti kutatások kezdetén először el kell kerülni minden absztrakt meghatározást, mindent, ami már magának a megismerésnek a területére visz, vagyis a világ közvetlenül adott, a megismerése *előtti* képét kell venni. Ily módon az ismeretelmélet első kiindulópontjának *előítélet-mentesnek* kell lenni. Rudolf Steiner ismeretelméletének a második kiindulópontja „ebben a posztulátumban áll: az adott területén kell valaminek lenni, ahol a tevékenységünk nem lebeg a pusztaságban, ahol ebbe a tevékenységbe beletartozik maga a világtartalom. A világképünkben minden más éppen olyan jellegű, hogy adottnak kell lennie, ha át akarjuk élni; csak a fogalmaknál és eszméknél fordul elő az ellenkezője is: nekünk kell létrehozunk, ha át akarjuk élni őket. Csak a fogalmak és az eszmék adottak számunkra intellektuális szemlélődésnek nevezett formában” (GA3, 55.o.). Goethe természettudományos műveire írt előszavai egyikében, aminek a címe „Goethei megismerési mód” még ezt írja: „Aki a gondolkodás mögött felismeri az észlelőképességet, amely az érzéki felfogást meghaladja, annak el kell ismernie, hogy ennek tárgyai ez érzéki valóság felett helyezkednek el. De a gondolkodás objektumai: ezek eszmék. Amikor a gondolkodás birtokba veszi az eszmét, akkor a világlét ősalapjával olvad össze; az ember szellemébe lép az, ami kívül hat, az ember eggyé válik a objektív valósággal annak legmagasabb potenciájában. *Az idea valóságban való látása – az ember valódi úrvacsorája*” (GA1, 125-126. o.) És korunkban az ideák „látásának” elsajátítása az ember

aktuális mindennapi feladatává vált, melynek megoldása *fajként* megváltoztatja őt. Már korábban megjegyeztük, hogy a személyiségtípusokban az elmúlt 20-30 évben bekövetkezett markáns változások a fajváltás benyomását is keltik. Vagy jobb azt mondani, hogy „fajszerű” váltás. De ha meggondoljuk, hová vezet a „gender”, akkor minden okunk megvan arra, hogy természetellenes fajváltásra számítsunk az emberi típusban.

De ezen nagyon komolyan kell a figyelmünket összpontosítani. A minket körülvevő világban, a *létünk feltételeiben* aktívan, de gyakran még erőszakosan is egyfajta **ellen-evolúció** valósítja meg magát, a *szabálytalanul* fejlődő hierarchikus lények törekvése, az ahrimáni és luciferi lények törekvése, akik az Isten által akart fejlődést meg akarják állítani és egy másikkal helyettesíteni, melyhez a meglévő emberiségnek csak anyagként, "nyersanyagként" kellene szolgálnia. Ezért semmi túlzás sincs abban, hogy az *ilyen szándékkal csak a személyiség faji előrehaladását lehet szembeállítani, de a személyiség magasabb fejlődése irányába*. És a probléma itt csak az, hogy ehhez az individuális szellem jelentős megfeszülésére van szükség; ami pedig az ellen-evolúciót illeti, ott minden könnyű, hiszen az úgy megy a célja felé, hogy az embert, a létét de facto különféle kényelemmel látja el. Ott elegendő csak egy: akarat nélkül csak csúszni a lejtőn, hódolni a lustaságnak, és a kényelmek iránti szeretetnek. És látjuk, milyen mértéket öltött ez a világban.

Ilyen globálisak, mélyek és komolyak azok az alapok, amelyek alapján el lehet sajátítani és *megvalósítani* a szellemtudományos ismeretelméletet. Ez ma már nem a szakemberek számára való száraz elmélet, hanem kiemelkedő gyakorlati tudománnyá vált, hiszen az embert a szemlélődő szellem birtoklásához vezeti.

Annak lehetősége, hogy ezt tegyük, evolúciós értelemben egészen új. És ez a lehetőség csak részben van az öntudatunkra bízva. Egy másik része már egy régi, természetes módon, vagyis a természet és a mögötte álló szellemek által lett előkészítve. A helyzet az, hogy a XV. századtól kezdve és a XIX. század utolsó harmadáig (a kali-juga végéig) Gábrriel arkangyal erői úgy tevékenykedtek az emberi agyon, hogy benne egy „finom szervet” képeztek, amely lehetővé teszi az ideák szemlélését. „És habár ezt külső úton bizonyítani nem lehet, de mégis igaz. Akkor a homlokcsont mögött az emberben kifejlődött egy finom szerv... És most ez a szerv már létezik, legalábbis a nyugati emberek zöménél...” (GA146, 1913. 06. 01.)

Így evolúciósan, de már az öntudatos ember részvételével készül egy új, spirituális kor. És ha ezt a szervet nem használják, akkor elkezd meghalni, és akkor az ember számára a jövőjébe vezető út lezárul.

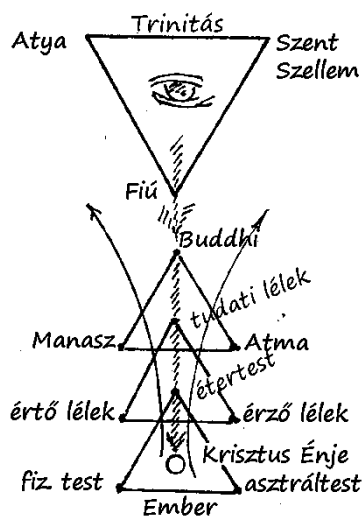
*

Tekintettel a mikrokozmosznak a makrokozmossszal való összefüggéseire és a mikrokozmosznak a makrokozmosz általi meghatározottságára, már nem nehéz megérteni, hogy a gondolkodás az ember igazi úrvacsorája. És ez a legszentebb úrvacsora, hiszen a szemlélődő ítélőképesség birtoklásának arányában magával az Isteni Világállappal úrvacsorálunk. Rudolf Steiner azt mondja, hogy az ember mint 10. Hierarchia a Szeráfok felett fog állni. És most megérthetjük, hogy miért. *Az Isteni Háromság Perszonifikált egysége a kinyilatkoztatásban a kimondhatatlan princípiumát az emberi Én lényeként jelentette ki*. A kali-juga végéig ez nem nyílt meg az ember számára, mivel az evolúció leszálló vonalán (ívén) volt, az alacsonyabb „énjének” szűkösségébe szorult. De az 1899-es évtől kezdve, a világos kor beköszöntével, ami kb. 2500 évig tart, a fejlődés minden, úgymond, akcentusa alapjaiban

megváltozik, beleértve a jó és a rossz közötti szembenállás jellegét is, amitől a rossz megnyilvánulásai manapság olyan nyugtalanítóan szokatlanná és sikeressé váltak.

Ebben a korban az emberiség az előkészítés stádiumából a legmagasabb isteni terv megvalósításának stádiumába lép át. Ilyen ez a hatalmas fordulat. De ehhez a kezdetet az Isten emberré válásának hatalmas Misztériuma adta. Rudolf Steiner erről a fordulatról a következőt mondja: „Az ég le akar tekinteni a Földre, és ehhez egy „ablakra” van szükség ... ez abban a pillanatban lett kiütve, amikor Krisztus Lénye leszállt Jézus individualitásába a Jordán-keresztelőnél. És a szavak: „Íme az én szerelmetes Fiam” arra utalnak, hogy a magasabb ismét látni akarja az alacsonyabbat, hogy a magasabb nem egy légzési folyamatban akar belemenni és kilépni belőle [ahogyan ez annak köszönhetően volt, hogy Jahve belehelte az emberbe „az élet lélegzetét”, és az „élő lélekké” vált, de egyszerűen szólva, még nem gondolkodóvá], hanem *gondolatokkal és képzetekkel*” (GA176, 1917. 08. 14.)

Ez csak annak köszönhetően vált lehetségessé, hogy a földi emberrel azonosuló Isten az *Atyai Világalap Énjévé vált az Ember Énjében!* („Én és az Atya egyek vagyunk”) Így keletkezett először a földi élet közegében egy olyan ember, aki elérte a 10. Hierarchia méltóságát. Ezért is tudott feltámadni, áthaladva a halálon a Golgotán. Az evolúciós ciklus kezdete eközben egyesült a végével (11. ábra)

11. ábra

Meg kell próbálni behatolni ennek a jelentőségében felmérhetetlen ténynek a megértéséhez, hogy az Isten emberré válásának Misztériumával az emberi életbe valami olyan lépett be, „ami valójában az *I. hierarchiánál magasabbat* igényel (általunk kiemelve – G.B.). Az embernek csak meg kell éreznie ezt a maga hallatlanul átfogó jelentőségében, és akkor megérti, hogy eljött az idő, amikor az isteneknek túl kellett lépniük azt, amit az I. Hierarchia tartalmazott” (GA224, 1923. 04. 13.).

Az evolúciós ciklusunkat okozó ős-kinyilatkoztatás határát kellett átlépniük. A szellem halála vált ezzé a határrá, ez a halál külsőleg, úgymond, egy anyagi "porhüvely" formáját öltötte, melynek vastagsággal nem rendelkező rétegén túlra egyetlen szellem sem léphetett. És az ember erre a határra lett állítva. Lénye, fejlődése a legközvetlenebb kapcsolatba került a halál problémájával. Ő, mint a világegyetemet benépesítő lények egyike, ebben az értelemben egyedülállóvá vált. Egyedül ő tapasztalta meg többször és a magasabb tudatosságával tudta, hogy a halál egy metamorfózis, de olyan, amely csak visszaviszi őt a szellemi világ múltjába. Ezt a határt mint nem-létet megszüntetni, az Atyai Világalap összességét az Ő kinyilatkoztatásában is helyreállítani – engedjék meg ezt a fogalmazást – csak *ketten*

tudták: a Fiút a világba küldő Atyai Világalap és a földi ember. Ez utóbbinak részesülnie kellett a hierarchikus lények valódi szubsztancialitásában, akik intelligibilisek, vagyis *a gondolat szubsztanciájából állnak*. De eközben még rendelkeznie kellett az Atyai Világalap kiváltságával is: a szabadsággal, beleértve a jó és a rossz, a feltámadás és a halál közötti választás szabadságát. Ez azt jelenti, hogy részesülnie kellett az Atyai Világalap *szubsztanciájában*. Ez akkor vált számára megvalósíthatóvá, amikor képes lett ezt mondani magának: „Nem én, hanem maga Krisztus énbennem.”. Csak a szemlélődő gondolkodás teszi elsőként lehetővé, hogy ezt ne misztikusan, ne szentimentálisan, ne csupán érzésben, hanem az Énben tegye: „*etikus individualizmusban*”.

A Golgotai Misztérium után, mondja Rudolf Steiner, az első Hierarchia egy magasabb területre emelkedett, vagyis a Szentháromság területére, objektivizálta az ős-kinyilatkoztatást, fölé került. Ennek köszönhetően a legmagasabb Szubjektum, az Atyai Világalap az ős-kinyilatkoztatást teljes egészében az alsóbb szubjektum, az ember objektumává tette. Mostantól fogva az ős-kinyilatkoztatás az ember által fog visszatérni a kimondhatatlanba, és az ember benne fogja megvalósítani istenszerűségét. A szemlélődő szellem e folyamat megvalósításának csak az elkezdését teszi lehetővé, és ezen a szinten sok mindent elérhetünk pusztán az ilyen hatalmas feladat megértésével.

A megvalósítás pedig a módszer ismeretét igényli. És a Szellemtudomány ad nekünk ilyen módszert: egyrészt, *magas szinten megújítja a beavatás tudományát, másrészt exoterikusan rámutat az ismeretelmélet új fő alapelveire*. Az ezeken való munka során úgy tűnik, elég részletesen sikerült megértenünk a tudat morfológiájának felépítését és dinamikáját, ahogyan ez a tudat felemelkedik a reflexiótól a szemlélődésig. Ezt már sokszor leírtuk a könyveinkben, és most újra megtesszük. A mi értelmezésünk fő előnye a konkrétsága, ami valójában értéke minden módszernek.

Az „Én” a külső észlelések világának a belsőjével áll szemben. És ha a teremtés erői elég erősek lennének benne, akkor megszüntetve a külső valóságot, mint saját ellentétét, azt újból megteremtené, ahogyan ezt a kozmikus intelligenciák teszik a természeti birodalmakban. Akkor az ember számára is megvalósítható lenne az, amit Schelling így fogalmazott meg: „megismerni a természetet azt jelenti, hogy megteremteni a természetet”.

De a tiszta gondolkodásban semmi sem zavarja a szubjektumot, hogy megteremtse saját „énjének” természetét. Ez annál valóságosabb lesz, minél jobban hasonlít a gondolkodási folyamat az érzékszervi észleléseken alapuló képzetek folyamatához, vagyis *észlelővé* válik.

Filozófálva, a tiszta gondolkodás elemében közlekedni Hegelnél a szellem természetes állapota volt, de filozófiája a tiszta tükrözés szférájában maradván az emberi gondolkodó tudatot csak a két világ, az érzéki és az érzékfeletti határára vezette. Az antropozófia pedig azt tanítja, hogyan kell azt a határt átlépni, *nem megszakítva ugyanakkor a kapcsolatot a gondolkodó tudat szférájával*, a gondolkodás különös aktivizálása útján, amely kezdetben a dialektikus módszer szerint halad, de ezután mindkettőjüknek: a módszernek és magának a gondolkodásnak is a metamorfózisa következhet be – ha még egy kicsit más minőségben is, de követjük Hegel meghatározását, amelyet a dialektikus módszernek ad, mégpedig hogy ennek köszönhetően végbemegy „egy immanens átmenet az egyik meghatározásból a

másikba, amelyben észrevehető, hogy az értelemnek ezek a meghatározásai egyoldalúak, korlátozottak, vagyis önmaguk tagadását tartalmazzák”.⁹

Ha egy lépéssel továbblépünk ebben az irányban, akkor felfedezzük magunkban magának a gondolkodó értelemnek azt a szükségletét, hogy magát is immanens módon tagadja, amivel a korlátozottsága feloldódik, és megnyílnak az Én számára az idea-jellegű észlelésének, a szemlélődésnek a kapui. Ez az általunk végrehajtott lépés kiterjed úgy a jövőbe, mint a múltba is, de itt már az antropozófiai *ontológia* szférájába kerülünk, amely evolucionista módon tanulmányozza az értelem dialektikus meghatározásainak természetét úgy, hogy feltárja a mögötte álló metamorfózisok jellegét, melyek egykor a világ materializációjához vezettek, de amelyek már a jelenben és a jövőben már a dematerializációra, az anyagi világ átszellemiesítésére törekszenek. Az eszmék mint intelligibilis lények a világ evolúciójának folyamatában leereszkednek az absztrakció szintjéig, aztán ismét az Abszolútumban lévő saját valójukhoz törekszenek, és ez határozza meg létük dialektikus formáját, permanens megszűnésüket.

Hegel logikájának az Antropozófia ismeretelméletével való még egy összhangja abban áll, hogy ez utóbbiban jelen van a törekvés, hogy eljusson a saját kiindulópontjához, hogy elérje Hegel szavaival a „saját fogalmának fogalmát”, a minden előfeltételezéstől szabad kezdetet, ami nélkül a szellem szabadságára, és ezzel együtt az ember valódi teremtésre való képességére vonatkozó kérdés hiábavaló marad. A tudományba lépve, írja Hegel, le kell mondani minden előfeltevésről, előítéletről, melyeket akár előfeltevésekből vagy előítéletekből, de akár *képzetből* vagy *gondolkodásból* merítünk, – az ilyen feladat csak úgy teljesíthető, ha az ember elhatározza, hogy „egyedül a tiszta gondolkodásra vágyik” (uo. 91. o.). Hegel az ilyen feladattal nem teljesen boldogult, de épp ezt oldotta meg Rudolf Steiner „Igazság és tudomány” és „A szabadság filozófiája” c. művében.

Az evolucionizmus elvének az ismeretelméletbe való bevezetése lehetővé teszi, hogy mindkettő határait és tudományos lehetőségeit hatékonyan előremozdítsuk. Éppen ezen az úton lehet legmeggyőzőbb módon eljutni az érzéki és az érzékfeletti valóságok egyesítéséhez. A tudomány kezdetének, a filozofálás kezdetének kérdése pedig ugyanaz, mint az emberi Én individuális evolúciójának a kezdetére, az önmaga általi meghatározottságra [самообусловленность], a szabadságára vonatkozó kérdés. Ebben a kérdésben a lényeg annak az elemnek a megtalálása, amely az emberi szellemi filogenezis gyümölcseként kezd megszabadulni tőle, önrendelkezni, önmagában megállni, majd ezt a filogenezist előidézni – először a megismerésben, majd a *létben* is. Ugyanakkor még egyszer le kell szögezni, hogy nem a világ teremtéséről beszélünk, hanem annak megismeréséről, és különösen megjegyezzük: egy *szabad szubjektum megteremtéséről*. És hogy ez utóbbi mire képes – erről majd később lesz szó.

Rudolf Steiner feltételezi, hogy a keresett elem abban a pillanatban jelenik meg, amikor az ember elkezd „gondolkodni a gondolkodásról”. Ennek köszönhetően az embernek a részvétele nélkül adott világban még egy, tökéletesen különös adottság képződik, melyet maga az ember hoz létre. Rudolf Steiner – ismételjük meg még egyszer – így írja le ezt az adottságot: „A világképünkben minden más éppen olyan jellegű, hogy *adottnak* kell lennie, ha meg akarjuk tapasztalni; csak a fogalmaknál és eszméknél fordul elő még az ellenkezője is: *nekünk kell létrehoznunk, ha meg akarjuk azokat tapasztalni*” (GA3, 55.o.) Ez az adottság éppen az ismeretelmélet kezdetének értelmében elsődleges, mivel számunkra a forma és tartalom egységében lép elő, és eközben bármilyen meghatározást mellőz. „Intellektuális

⁹ A filozófiai tudományok enciklopédiája. Энциклопедия философских наук. М., 1974, 1.kötet, 206.o.

szemlélődésben” jelenik meg számunkra, önmagából hozva létre magát. Így születik a „valódi tudat”, amely csak akkor létezik, „amikor önmagát valósítja meg” (uo. 68.o.).

Az a mód, ahogyan a tudat kategóriájának tartalma az Antropozófiában feltárul, megkönnyíti a létéről való kérdés eldöntését. Az első forma, melyben a tudat magát öntudatként valósítja meg az emberi szellem ontogenezisében: a logikai. A dialektika a logikának olyan létet ad, amilyen az eszmék önmozgása.

A dialektikus triád: a tézis, antitézis és szintézis segítségével halad a gondolkodó tudat. A tagadás princípiuma immanens módon megtalálható bennük. Ősforrása az őskinyilatkoztatás csúccsal egyszer felfelé, másszor lefelé irányuló háromszöge. Az őskinyilatkoztatás ilyen kettős konstellációja *minden* létesülés univerzális törvényét ábrázolja. A gondolkodás dialektikájában is hat absztrakt formájában.

Nem túlzás azt mondani, hogy *az első három eon dialektikus triádja a földi eonban az ember öntudata számára az ő dialektikus gondolatformáinak triádjaként jelenik meg.*

A dialektikus triádok felépítésével egy objektum jön létre, az idea-jellegű észlelések szemlélésének tárgya, nem pedig csak a megismerés eleme. Az észlelésnek pedig a neki megfelelő fogalomra van szüksége. Itt, kétségtelenül, lehetne haladni a dialektikus triádok végtelen egymáshoz való fűzésének útján. Ilyen az intellektuális megismerés. De az első gondolatforma intellektuális levezetése után meg lehet változtatni a gondolkodás módszerét, el lehet utasítani a reflexiót. Ez pedig azt jelenti, hogy az ember üres tudatban van. Ilyen feladattal általában a meditatív gyakorlatban lehet találkozni. A gondolkodó tudat általunk leírt metamorfózis-ciklusában e feladat megoldásának úgymond a küszöbén találjuk magunkat.

A feladatnak morális összetevője van. Miért ilyen nehéz az embernek üres tudatot előidéznie magában? A saját egocentrizmusa miatt. Számára a nem-gondolkodás legalább valamilyen formában: asszociatív módon, vagy egyfajta gondolati fátyollal ráncigálva az önmagától haladó érzésáramlatot – ez elalvást vagy halált jelent. De egy új feladat fényében: a gondolkodást kommunikációként átélni – feltétlenül emlékezni kell arra, hogy a kommunikáció egyik összetevő része az *áldozathozatal*. És ennek a feladatnak a megértését az Isten által a Golgotán végrehajtott hatalmas áldozatból kiindulva kell elkezdni.

A Golgotai Misztérium Krisztus negyedik áldozata volt, melyet közvetlenül a földön hozott meg. (A három másikat a kozmoszban hozta meg a „nátáni lélekkel” kapcsolatban; itt ezt a témát nem érintjük.) És ez úgymond *csomóponti* áldozat volt, amely a Golgotai Misztériumot előkészítő stádiumot metamorfizálta a megvalósításának és a további emberi evolúcióba való bevezetésének stádiumába. Ez az áldozat abszolút minden világviszonyt megváltoztatott, de az emberi tudatig csak a modern, Atlantisz utáni 5. kultúrkorszakban ér el annak megértése, hogy akkor az emberi fejlődés minden törvénye *váltáson* ment át, hogy az emberi éntudatba, amely keletkezését az anyagi világnak köszönheti, bele lett pecsételve a hierarchikus princípium. Ezentúl ki kell fejlesztenie magában a szemlélődés, az idea-jellegű észlelésének képességét, és ehhez a tagadás princípiumát a megismerés objektumával való azonosulás princípiumába kell metamorfizálnia az *iránta való szeretetből*. Ez az alap ahhoz, hogy a dialektikus logika a goethei logikában folytatódjon.

A gondolat már a dialektikus triádon belül is a metamorfózis elve szerint mozog; a gondolat triádjának határain való kilépést egy törvény zavarja: az „én” kialakulásának *centripetális* elve. Ezért a lett [ставшее, geworden], az alacsonyabb „énnek” meg kell valósítania – amivel az ember evolúciójának

fő feladata oldódik meg – „Krisztus utánzását”, egy új törvényt kell oda bevinnie, ahol az Atyai princípium, a dialektika uralkodik. A megismerésben döntenie kell, hogy áldozatot hoz, a Hierarchiák elvének megfelelően kezd cselekedni. Ilyen lehetőségre az „én” annak köszönhetően tesz szert, hogy a gondolkodás teljes egészében az emberhez tartozik, és *feláldozni csak azt lehet, amivel teljesen rendelkezik*. Az ember az Atyai (dialektikus) princípium és a az embert a szellemi felébredéshez vezető Szent Szellem princípiuma közötti „kapcsolat alapjává” (Fichte) válik, és akkor gondolkodásban egyesül a lét princípiumával. A meghozott áldozatért való hálából az eszme idea-jellegű észlelésben megjelenik a szubjektumnak. Ellentmondásmentesen összeolvad a léttel, és ezért részesévé válik a kezdeti egységnek, amely számára csak ideiglenesen mutatkozott az észlelés és a gondolkodás kettősségében.

Az üres tudat előidézéséhez áldozatot kell hozni: a tudatnak nemcsak az összes tartalmát kell *megszüntetni**, hanem magát az „ént” is. Akkor egy összeolvadás következik, az eszme-fogalomnak az eszme-észleléssel való azonosulása. Az ember úgy kezd gondolkodni, ahogyan a magasabb lények gondolkodnak. Hiszen az ő gondolkodásukat *szeretet* tölti be az észlelő gondolkodás objektuma iránt. Az objektumot *önmagáért* szeretik. Ezért tudják egyesíteni azt a saját lényükkel, be tudnak töltekezni annak tartalmával, másrészt be tudják tölteni saját szubsztanciális tudatukkal, fokozatosan felemelve azt.

* [Az orosz „снимать” (német „aufheben”) szónak itt és a továbbiakban a „megszüntet” fordítását használjuk, de a szónak a szünet szóval való rokonsága értelmében. ford. megj.]

A legmagasabbhoz fordulva és azonosulva vele, betöltekezve vele, a Hierarchiák maguk felemelkednek a tudat magasabb fokaira. Ezért „Isten: szeretet”. És az embert Önmagával, a Saját tudatával-létével betöltve, nem kioltja az ember Énjét, hanem felemeli.

Az absztrakt-logikai egocentrizmusra hajlamos. Ezért könnyen Ahrimán zsákmányává válhat, aki már a távoli múltban egoista módon, a „*kisajáttítás*” elve alapján egyesült a kozmikus intelligenciával, és törekszik az ember által szabad rendelkezésre kapott intelligencián, mint a kozmoszból kapott ajándékon keresztül, hozzáférést kapni az emberi lélekhez, és az emberi intellektust a sajátjához hasonlóvá tenni, hogy az ember az intellektusban, mint hideg, szeretet-vesztett automatizmusban éljen, és végül a gondolkodásban veszítse el magát, a saját individualitását.

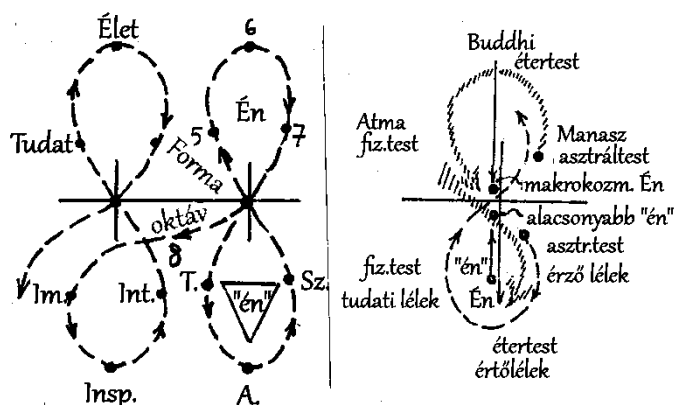
Hogy a metamorfizálódó gondolkodás lemniszkátájának 3. eleméből az 5. elemhez hatoljunk, hogy a lemniszkáta felső hurokjába lépünk be, meg kell próbálni a *dialektikus triádot* nem az alsóbb „énből”, hanem mintegy a „környezetből”, a magasabb Énünkben *észlelni*. A gondolkodás *módjának* ilyen változási aktusa kezdetben (érzésben is és gondolkodásban is) hallgatag várakozásban, később pedig a minden érzékiségtől és fogalmiságtól való megszabadulásban fejeződik ki. És így az elgondolt észleléséhez való átmenet következik be. Ez csak *üres tudatban* jelenhet meg, *az éberség megőrzése mellett*. A továbbiakban, amikor a szemlélődés ilyen tapasztalata megerősödik, akkor az ember felemelkedik magasabb tudatának első fokához, az imaginatív tudathoz, melyben érzékfeletti lények észlelése tárul fel.

A logikai metamorfózis 4. láncszemének elmélyítése, megerősítése megváltoztatja az idea-jellegű észlelésének természetét: az 5. láncszemet.

A 4. láncszemben megvalósuló szemlélődés azzal készül elő, hogy az ember megtanul tisztán gondolkodni, gondolkodni a gondolkodásról, ahol az észlelés objektuma szintén a gondolat, az észlelés

*

többi szerve pedig ki van kapcsolva. Aztán az akarat megerősítésével megáll maga a gondolkodási folyamat is; akkor az 5. fokon egymást követően imaginatív, inspiratív és intuitív észlelések nyílhatnak meg. Ezek későbbi *individualizálása* – ez már a 6. fok – idővel oda vezet, hogy az ember egész fizikai teste átalakul. Belőle emelkedik fel a fizikai test szellemi ösképe, a „fantom” vagy Szellemember.

12. ábra

A keresztény-rózsakeresztes beavatásban, melyet az Antropozófia az ember *modern* szellemi konstellációjával kapcsolatban kidolgoz, a mi logikai metamorfózisunk 6. fokát „a bölcsek köve feletti munkának” nevezik, továbbá „a mikrokozmosz és a Makrokozmosz viszonyai megismerésének”. (A lemniszkátánk hetedik fokának neve: „eggyé válás a Makrokozmossszal”; 1. „Szellemtudomány körvonala”, GA13; 393.o.)

A keresztény-rózsakeresztes beavatási út hetedik foka túllép a mi logikai sorunk határain. Ha zenei képet veszünk, akkor az oktávjának, a 8. fokának felel meg, és így hívják: „Istenben való üdvösség” vagy „az előző tapasztalatok összességének átélése mint lelki alaphangulat” (uo.)

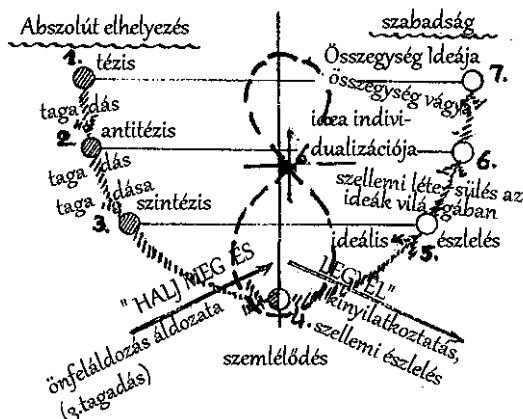
És most kismértékben sem kell, hogy ámulatba essünk azon a következtetésen, hogy a beavatás útja minden korban az evolúció törvényeire épül. Aki ilyen úton halad, az saját felső fejlődését valósítja meg az egyetemes fejlődésen belül. A Misztériumok pedig olyan központok, melyekből az Istenivel való kapcsolatuk révén az evolúció szellemi, spirituális összetevőinek beavatottak általi tudatos impulzálása valósul meg, vagyis az evolúció felemelkedő, szubjektív részének impulzálása, amely a fajok, a természet evolúcióján belül egy magasabb természetet alkot: ezek a kulturális, szociális, politikai és gazdasági élet fenoménjai.

Az individuálisan akart, tiszta gondolkodással kezdve az ember a továbbiakban mikrokozmoszban meg tudja valósítani magában a hét eonon át haladó makrokozmoszban metamorfózisok egész sorát. Ezt úgy teszi, hogy már az absztrakció szintjén előidézze a gondolatok mozgását a minden fejlődés elvét kifejező héttagú metamorfózis törvényei alapján. A gondolkodási ciklus elemei közötti kapcsolatok ebben az esetben mikropralaya jellegűek, mivel az *elemek metamorfózisa a mentális szintre való távozásukat jelenti, ami után ismét visszatérnek a fenoménok világába*. Asztrális szinten csak az elemek között ható törvények váltása megy végbe, nem pedig az elemek változása. Az új törvény hatása alatt az elem meg is változik.

Az eszme dialektikus metamorfózisát előidéző törvények ismertek. A tézist az antitézissel a tagadás egyesíti; az antitézist a szintézissel a tagadás tagadása egyesíti. Így a növények világában a talaj tagadja a magot, és amikor a mag tagadása tagadásra kerül, akkor képződik a gyökérrel rendelkező hajtás: a mag és

a talaj szintézise. A mag tagadása pedig amiatt van, mivel benne megszűnt alakban jelen van az „ég”, az elmúlt növekedés és érés ege.

A reflexiótól a szemlélődéshez való továbblépéshez a szokásos gondolati intuíción kívül ki kell fejleszteni a magasabb Én előérzetét. Éppen ő az, aki a gondolkodás szubjektumát őrzi, amikor az még egy tagadást hajt végre: önmagának, mint a fogalmakban gondolkodó „énnek” a tagadását. Akkor tiszta érzékiségben jelenik meg a magasabb Én. Ő törvényszerűen lehetővé teszi a gondolkodási folyamatot a másik oldalon, ahol állandó teremtés folyik. A goethei „halj meg és legyél” rendkívül lakonikusan írja le a 3., 4. és 5. elemek közötti kapcsolatot. Az azonosulás, a szintézis, a szeretet erejétől hajtva a gondolkodó szubjektum felemelkedik a 4. elemtől a 7. elemig (13. ábra).

13. ábra

Meg kell jegyezni, hogy a zenei hangközök is a „pralaya” természetét tartalmazzák a hangok „manvantaráihoz” képest. És csak kettőjük összességéből képződik a hangsor. Az általunk felfedezett törvényszerűségnek van egy látható képe is. Az első Goetheanum nagytermének oszlopfőire gondolunk, melyek a hét nagy, planetáris manvantarát fejezik ki. A kiskupola oszlopfője a Nagy Pralayák állapotát fejezik ki.

A létesülés összes mozgatóereje a pralayákban rejlik. A manvantarák a létesülés fenomenológiáját fejezik ki. A pralayákban a legmagasabb Én uralkodik: az Isteni akarat a közvetlen megjelenésében. A transzcendens és az immanens viszonya a pralaya és a manvantara viszonya. A pralayában a forma azonosul a tartalommal, az objektum szubjektummá válik.

Még azt is lehet mondani, hogy a pralaya tisztán morális állapot. A logikai-imaginatív ciklus esetében a „pralayák” megvalósulásukban a gondolkodó szubjektum erkölcsi tökéletessége mértékének, a legmagasabb Énhez való viszonyának, a legfelsőbb lét világába való következetes belépésre való képességének köszönhetőek. A logikai lelkiismeret az a minőség, mely nélkül az absztrakt határait nem lehet legyőzni. A másik szükséges minőség a megismerés egoizmusának legyőzési útján érhető el. A két megjelölt minőség jelenléte esetén az ember számára a lélek legmagasabb tagja, a tudati lélek és a szellem legalacsonyabb tagja, a Szellemén (Manasz) határán a szemlélődésben morális intuíciók nyílnak meg (ezekről a következő fejezetben lesz szó). Ők adják a folyamatos tudat, a szellemi és morális autonómia és a szabadság első fokát. Aki ezeket elérte, az Én-tudatát a pralaya állapotában is meg tudja őrízni. Krisztus megjelenése lényegében a Nagy Pralaya megjelenése a földi manvantarában. Ezért is hangzik: „Isten: Szeretet”.

A gondolkodó és szerető ember Istennek részese. Akkor a Bölcsességnek a Szeretettel, a tudatnak az étellel való egyesülésének az útján áll. Individuálisan helyreállítja magában az ember kezdeti alakját – az isteni hasonlatosságot, magából „új Ádámot” teremt – az Ábel- és Káin-princípiumok legmagasabb szintézisét az emberben. Az ilyen ember valóban minden dolog mértéke. A világfejlődés törvényei átkerülnek belé. *A világ evolúciója, miután őt létrehozta, ezentúl belőle fog megszületni.* A mikrokozmosz fogja építeni a Makrokozmoszt.

*

Az ember individuális létesülése a Föld-eonban a jelen ideig két ellentétes irányban haladt, egyrészt az embernek a szellemből való kiesése, szellemi *leereszkedés* volt, másrészt, ha az individuális szellem születése szempontjából ítélünk, akkor *felemelkedés*. És ez egy bonyolult, kockázattól sem mentes folyamat volt.

Ha képi gondolkodáshoz folyamodunk, akkor az embernek az alacsonyabb „én” által megvalósított logikai-dialektikus tevékenységét, mely lényegében egocentrikus, egy lovas munkájához lehet hasonlítani, aki sétáltatja a lovat, hosszú pórázon tartva és körbe-körbe való futásra kényszerítve. Ha megrövidíti a pórázt, korlátozza a ló számára a mozgási lehetőséget, meghosszabbítva azt kockáztatja, hogy nem boldogul a centrifugális erővel, amely erő lerombolja a körmozgást, és a ló akkor ismeretlen irányba fut el, az „én” kontrollja elvész fölötte.

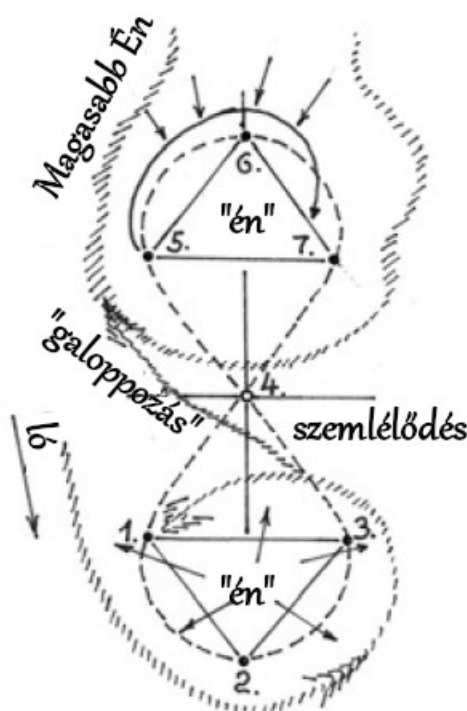
Az igazi dialektikus tudja és tapasztalja, hogy a gondolkodás önmozgással rendelkezik, az „én” feladata pedig az, hogy az önmozgást irányítsa. Egyfajta táguló és összehúzó spirál a gondolkodás logikai menete, melyet a kis „én” irányít. Ez utóbbitól egy meghatározott koncentrációs erőt, szilárdságot igényel, hogy az ilyen folyamatnak lehetőséget adjon végbemenni, és kontroll alatt is tartsa. Maga a folyamat állandó immanens megszűnések útján halad. A ló esetében ez a statika és dinamika momentumainak kölcsönös váltakozása. A ló mozgási körének középpontjában lévő lovas a lóval folyamatos kölcsönös megszűnési viszonyban van, melynek köszönhetően a ló körkörösén mozog.

Így a gondolat objektív önmozgásának princípiuma átmegy az emberre és a gondolkodás kegyelmének köszönhetően létező én-tudata princípiumává válik. Ilyen a szellem és az anyag egykor a Világegyetemben keletkezett szembenállásának utolsó eredménye, amely az emberbe leereszkedett. Ennek gyümölcse lett az öntudatos emberi személyiség lett.

Azonban egy új feladat áll előttünk, melyet a felemelkedés szükségessége idéz elő. „Lovasunknak” most fel kell ülnie a lóra, és rajta kell lovagolnia. Ez gyökeres módon megváltoztatja az „énje” létezésének és tevékenységének korábbi feltételeit. Először is, eltűnik az „én” és a ló közötti korábbi ellentét. Ezt az ellentétet a közvetlen egoizmus idézte elő. Most a lovasnak a lóra úgy kell gondolnia, mint önmagára, egyé kell vele olvadnia, különösen vad galopp idején, nemhogy rögös terepen. Emlékezzünk itt még az üldözéstől menekülő lovas állapotára, aki könyörög a lónak, hogy ne hagyja őt cserben, és teljesen elengedi a gyeplőt, a ló ösztönére, vagyis magasabb tudatára hagyatkozva.

Ez a kép segíteni tud nekünk megérteni az átmenetet a héttagú gondolkodási ciklus 4. eleméhez, az üres tudathoz. Ezt megtéve, már az *ontológiai hármasság* világába lépünk, melyben a dialektikus megszűnés elvét valami egészen más váltja fel. Az ellentét a szubjektum és az objektum (a gondolkodásé) között megmarad, de ezek összeolvadni törekszenek. Valami hasonló jellemzi a tézis és antitézis

szembenállását a dialektikus triádban, ahol a megszűnés princípiuma részben szintén ontológiai, de nagyon magas szellemi értelemben, ezért a gondolat dialektikus önmozgását transzcendensnek kell elismerni a gondolkodó szubjektum irányában. Most ugyanakkor ez a transzcendencia a gondolkodás szubjektumát nem absztrakt módon tölti be. Elkezd érezni a gondolatot, az felébreszti az akaratát, tevékenység indítékává válva. Egy szóval, a korábbi *szembenállás* helyébe egy olyan *viszony* lép, amely a magasabb lényeket jellemzi: ők a viszonyokban egymásba olvadnak, de magukat el nem veszítve. Így ad hírt magáról a szemlélődésben gondolkodó szubjektum számára a magasabb Énjének transzcendenciája (14. ábra). Eközben az ontológiai triádban az alacsonyabb „én” tevékenysége ismét fellobban, de úgy, hogy a magasabb Én úgymond „pórázon” tartja. A reflexió ismét működésbe lép, mielőst az ítélet (szintézis), miután a szemlélődés folyamatán áthaladt, nem reflexív módon, hanem érzéki-ideális módon lett észlelve a lemniszkáta 5. elemében.

14. ábra

Ebben a munkában a dialektikus elv megint csak nem szűnik meg, hanem új formában jelenik meg, amely egy bizonyos értelemben az absztraktban való formájának fordítottja.

Most tézisként valami *egyetemes* jelenik meg, mint tartalom, melyben részlegesen a saját magasabb lénye jelenik meg az embernek. Hiszen a magasabb Énnel való ideális észlelés is ennek az Énnel a része. És habár eközben minden egy gondolati, megismerhető tartalom burkában jelenik meg, ugyanakkor már nem ez a fontos, hanem a magasabb Én által hordozott egyetemesség megtapasztalása. Az 5. elemhez ezért *individuális* viszonyt kell kidolgozni. És ebben az individualizálásban ismét jelen van az alacsonyabb „én”. Hiszen az 5. elem a fogalmi gondolkodás szférájában található.

Hogy megértsük, miben áll e fenomén sajátossága, vegyünk egy példát a képzőművészet területéről. A művész megfigyeli a valóságot (úgy a külsőt, mint a belsőt), vázlatokat, számtalan skicet készít róla.

És mindebben az értelem dominál. De ebben a folyamatban egyszer csak sikerül neki meggyengítenie az alacsonyabb „én” szerepét, és akkor az alulról felemelkedő tapasztalatát egy pillanatra a magasabb szellem, a művész magasabb Énje világítja meg. Ezt zseniális sejtésként éli át, és elkezd az érzéki világban megtestesíteni. Egy zseniális festészeti alkotás jön létre. Benne mindenütt láthatók a vázlatokkal való munka nyomai, és ugyanakkor ez már valami egészen más. Megjelenésének *módjában* más. Ez a megjelenés a művész magasabb lényének része. De először nem ismeri fel benne önmagát. Meghallgatja más emberek véleményét az alkotásáról, és így hétköznapi „énjével” fokozatosan azonosítja magát az alkotásával, azzal egy egészet képez.

Valami hasonlóval van dolgunk, ha elsajátítjuk a gondolkodásnak a héttagú metamorfózis törvénye alapján megvalósuló művészetét. A lemniszkáta felső triádjában szemben áll a magasabb Én az alacsonyabbnak való megjelenésében és az individuális alacsonyabb „én”. De ezek nem tagadják egymást, nem szünteti meg egyik a másikat, hanem összeolvadnak, azonosulnak egymással, *az individuálisnak (6. elem) az egyetemessel* való szintézisére jutnak. Akkor keletkezik a 7. elem és a gondolkodás hételemű lemniszkátája lezárul. Ezután felemelkedik az oktávhoz, lefektetve a következő lemniszkáta kezdetét (tézis).

*

A logikusan átgondolt eszme, miután átment a szemlélődésen, ismét megnyilvánul, „átgondolttá” válik, és az alacsonyabb „énünk” számára a magasabb Énünk jeleníti meg. A magasabb individualitásunk manifesztációja az alacsonyabb határai között. Így érintkezünk önmagunkban a valódi individuális princípiumunkkal. És akkor érthető lesz, hogy a valódi individuális gondolkodási folyamatunk a lemniszkáta felső hurkában van, ahol, nevezzük ezt így: a „*létező dialektikája*” működik.

Az alacsonyabb „én”, ha helyesen gondolkodik, az objektív gondolkodásnak csak az eszköze. Csak „tükröző”, a szemlélődőt tükrözi. Valóban hasonlít a tükörrre, csak összegyűjti magába a sokféleség elemeit egyfajta képpé. A lemniszkáta felső hurkának triádjában az alacsonyabb „én” feladata, hogy objektív és egyidejűleg *személyes* viszonyt találjon a ideális észlelés tárgyához (5. elem), és befogadva azt, az ember szellemi organizmusának részévé tegye, úgymond „megeméssze” azt, mint a szellemi táplálék tárgyát, gondolkodással, érzéssel és akarral.

Ha a gondolkodásban akarattal gyengítjük az alacsonyabb „ént”, akkor bizonyos értelemben magunkba húzzuk a magasabb Énünket, aztán az alacsonyabb „énnel” tudatosítjuk és átéljük a bennünk megvalósult jelenlétét. Ez hasonlít egy mikromegvilágosodáshoz, és ezért a gondolkodás művészi alkotás jellegét ölti. Benne az egységes bölcsesség a férfi jellegűből felemelkedik a nőibe és ismét visszatér a férfi jellegűbe.

A tudattal való ilyen munka hasonlónak válik a kozmikus intelligencia világában való gondolkodás jellegéhez, ahol a gondolkodás egyik összetevője szubsztanciálisan megnyitja magát a másikban, mint az ő magasabbja. A lények együttgondolkodása ott egyidejűleg az individuális növekedésüket is jelenti.

A gondolkodó emberben ez úgy megy végbe, hogy a Küszöbön (lényegében az érzékfeletti küszöbén), a 4. elemben, a magasabb Én megszünteti az alacsonyabbat. De, mint a dialektikus triádban is, itt sem a korábbi megsemmisítése megy végbe, hanem a metamorfózisa. Ha egyszerűen csak eltörlésre kerülne, akkor csak a magasabb Én diadalmaskodna olyan állapotban, melyben az ember még nem képes

megőrizni az öntudatát. Minden megint csak azzal végződne, hogy az ember elaludna. Ezért a gnoszeológiai lemniszkátán való haladás során (a metszéspontján való áthaladás után) létrejön az 5. elem, amely a *szintézis metamorfizált gondolatformája, és nem imagináció. De nem antitézis által lett metamorfizálva, hanem az Énben zajló folyamat által.*

Éppen azért, mivel a 4. elem küszöbén túl nem imaginatív (tisztán érzékfeletti), hanem szemlélő gondolkodó tudati forma vár minket, az egész gnoszeológiai lemniszkata szubsztanciájaként egy meghatározott *elgondolt* tartalmat veszünk (itt különösen hasznos „A szabadság filozófiája” tartalmával gyakorolni).

Bonyolult manipulációkat hajtunk végre ezzel a szubsztanciával, nem mondunk le róla (és ott sem teljesen) csak egyszer – a 4. elemben. Ugyanakkor ennek a lemondásnak köszönhetően, formája alapján (mint gondolatforma), látszólag változatlan marad, de másmilyen lesz a *keletkezési (megjelenési) elve alapján.*

A harmadik elemtől az ötödikhez haladva, megváltoztattuk a gondolkodás *módját*, a metamorfózis jellegét. A gnoszeológiai lemniszkata így három részre oszlott. Ez a három rész a dialektika elvének a magasabb szférákba való kiterjedését mutatja, melyben valójában az emberi magasabbnak az emberi alacsonyabból való kiemelkedése fejeződik ki. Ez valóban a *test feltámadásának* a kezdete. A krisztusi Világegyetemben internalizálódott Egyisten őskinyilatkoztatása az emberi tudat metamorfózisában, melyben árnyékjelleget öltött, ismét felemelkedik mint objektív valóság. Az Isten abból emelkedik fel, amihez az emberben a világ evolúciója eljutott: az alacsonyabb „énjéből”. És ez az ember individuális magasabb Énjének az objektivitása.

Ha a gondolkodás áthalad a 4. elemen, eltávolodunk az „énnek” a dialektikus triádon belüli elkülönültségétől, önmagába zárkózásától. És megnyilatkozik számunkra, hogy szemlélődésben a megismerés az Énnek a megismerés objektumával való *azonosulása* révén valósul meg. Így gondolkodnak és léteznek a hierarchikus lények.

*

Ilyen módon az alacsonyabb „énünkkel” *közvetlenül* érintkezünk a kozmikus intelligencia világával. Ez a tökéletesen egyedi lehetőség az elméleti-megismerési lemniszkátával való munkában annak köszönhető, hogy a reflektáló, alacsonyabb „én” a gondolkodás aktusának úgymond a posteriori a felsőbb hurkába lép be, de a gondolat szubsztanciája ott már másmilyen: *szemlélődésben* észlelt.

Az ilyen gondolkodási tevékenység sajátossága és különös jelentősége számunkra abban áll, hogy nem állítja elénk rögtön azt a feladatot, hogy a gondolkodás meditatív formájával rendelkezünk, hanem egy nagyszerű *edzés* annak kifejlesztésére. Ezért a tudat „üressége” benne más, mint a tisztánlátás megnyílásához vezető meditációban. Ez abban áll, hogy a lemniszkata metszéspontjában nem csak egy *törvénnyel* van dolgunk, hanem a gondolkodási *elemmel* is, a többi hat elem mellett. Nekik jelenik meg a szintézis gondolati tartalma, de ennek szemlélése nem teljesen üres, hanem csak *félíg* üres tudatot követel. A gondolkodás a szintézis tartalmáról *gondolkodik*, de az *ítélethozatalt határozottan elutasítja*. Csak megfigyeli a szintézis által közvetlen adottat, ami már ismert róla (a tudományból, a kérdés történelméből, stb.), sőt már általánosan elfogadottá is vált.

Goethe például a növényvilágot szemlélve erőteljesen tanulmányozta a botanikát, ugyanakkor nem engedte meg magának, hogy arra gondoljon, annak eredményei számára igaznak-e vagy hamisnak tűnnek. Úgy mond „megterhelte” a szemlélő szellemét észlelésekkel, *bizalommal* várva, hogy az előbb vagy utóbb feltárja előtte azt az alapvető ítéletet, mely megoldja a növényi képződmény kialakulása lényegének rejtélyét. A megismerésben való élményeit zseniálisan írta le „A természet” c. himnuszában. Mivel ez az szemlélő ítélőerő himnusza is, ezért itt jelentős részét idézzük.

„Természet! Átala körbevéve és megragadva, nem tudunk belőle sem kilépni, sem mélyebben belé hatolni. Kéretlenül, váratlanul megragad mindet táncának örvényében, és addig tart bennünket, amíg kimerülten ki nem esünk a kezei közül.

Örökké új formákat teremt; ami benne van, az még nem volt; ami volt, az nem lesz, minden új és mégis minden régi. Vele körülvéve élünk, de mégis idegenek vagyunk neki. Örökösén beszél velünk, de a titkait nem tárja fel. Állandóan hatunk rá, de semmilyen hatalmunk nincs felette. Úgy tűnik, mindent a személyiségre alapoz, de nem törődik az arcokkal. Örökösén teremt és örökösén lerombol, de műhelye elérhetetlen. Teljesen a gyermekeiben van, de maga az anya – hol van? Egyedülálló művész: a legegyszerűbb anyagból a legellentétebb műveket hozza létre, a legkisebb erőfeszítés nélkül, a legnagyobb tökéletességgel, és mindegyik egy puha leplet borít. Minden teremtménye különös lény, minden jelenségnek külön fogalma van, de minden egy...

Minden ember benne van, és ő minden emberben. Mindenkit játékba visz, és minél inkább győznek felette, annál inkább örül. Sokakkal annyira titokban játszik, hogy önmaga számára észrevétlenül fejeződik be a játék...

Örül az illúzióknak. Aki őt magában vagy másokban megtöri, azt szörnyű zsarnokként bünteti. Aki őt bizalommal követi, azt mint kedvenc gyermeket, a szívéhez szorítja.

Gyermekeinek nincs száma. Mindenkiel egyformán bőkezű, de vannak kedvencei, akikre sokat pazarol, akiknek sokat áldoz. Minden nagyszerűt a takarója alá vesz.

Látványa örökké új, mert folyton új szemlélőket teremt. Az élet a legjobb találmánya; számára a halál a nagyobb élethez való eszköz. Az embert sötétségbe burkolja, és örökké a fény felé hajszoja.

A földhöz láncolja és ismét elszakítja...

Nincs beszéde és nyelve, de nyelvek és szívek ezreit hozza létre, melyekkel beszél és érez. Koronája a szeretet. Csak a szeretet által közelednek hozzá. Szakadékokat helyezett a teremtmények közé, és minden teremtmény egy közös ölelésben való összeolvadásra vágyakozik. Szétválasztotta őket az újbóli egyesülésért. A szeretet kelyhéhez való egyetlen ajakérintéssel egy egész életre szóló szenvedést vált meg.

Ő minden. Ő maga jutalmaz is, büntet is, örül is, gyötrődik is. Szigorú és szelíd, kedves és szörnyű, tehetetlen és mindenható. Benne minden szüntelen. Nem ismeri a múltat és a jövőt; jelene az örökkévalóság...

Ő vezetett engem az életbe, ő is fog kivezetni. Bízom benne. Tegyen velem azt, amit akar. Nem fogja gyűlölni a teremtményét. Semmit sem mondtam róla. Ő már mindent elmondott, hogy mi igaz és mi hamis. Minden az ő oka, és minden az ő érdeme”.

„Ő minden.”

És ez a minden magába foglalja – engedjünk meg magunknak egy ilyen pontosítást – a tiszta fogalmakat is; melyeket mint a természet részét nekünk feltétlenül *át kell élnünk*.

Éppen ilyen állapotban kell magát tartania a reflektáló szellemnek, amikor metamorfózison megy keresztül a gnoszéológiai lemniskáta metszéspontján való áthaladáskor.

Ebben a metamorfózisban, ezt be kell ismerni, a tudat tartalma jelentősen hatványozódik, és ezért az 5. elem mindig valami *kinyilatkozás*-jellegű dolgot tartalmaz. Annál jelentősebb, minél mélyebben megtörtént a reflexiótól való elszakadás, és eközben minél erősebb volt a belső éberség a tiszta szemlélődés pillanatában, ami a szintézis adott tartalmának passzív gondolati megfigyelésével párhuzamosan zajlott.

Világosítsuk meg egy példával az elhangzottakat, megvizsgálva az egyiket azok közül a héttagú struktúrák közül, melyekkel Rudolf Steiner „A szabadság filozófiája” c. művét írta. Vegyük a legelső héttagúságot az 1. fejezetből. Ez tökéletesen egyszerű. Ami általa tisztán tartalmilag elérhető, lehet, hogy nem túl jelentős az intellektuális ember, az információvadász számára, de mégis könnyű benne átélni az elemeinek *minőségét*.

Rudolf Steiner ezt a héttagúságot a tézis és antitézis maximális szembeállításával kezdi, azokat egy egészen kategorikus „igenre” és „nemre” szétválasztva. (Mellesleg megjegyezzük, hogy Hamlet a híres monológjában szemlélő módon gondolkodik.) A szintézis kibékíti őket. Az itt előttünk álló ellentétek egyetemes történelmi jelentőségűek, és meg kell adni ennek a szintézisnek az őt illetőt: olyan véleményt fejez ki, melyben előzetesen az emberi szabadság hívei és ellenzői is egyetértének, vagyis „megszüntetik” benne magukat. Ez a szintézis egy szóval egyszerű, de optimális.

1. (Tézis) „Szellemileg *szabad* lény-e az ember a gondolkodásában és a tevékenységében

2. (Antitézis) vagy pedig tisztán természeti vaskényszerek törvényeinek nyomása alatt áll?

3. (Szintézis) Kevés olyan kérdés van, melyre oly sok éleselméjűséget fordítottak volna, mint erre. Az emberi akarat szabadságának eszméje úgy forró hívek mint makacs ellenzők bőséges számára talált”.

Aztán a ciklusban az az elem jön, amelyet a dialektikus gondolkodásra erősen fejlett ösztönrel rendelkező emberek „emészthetetlennek” szoktak nevezni. Amennyire aktív volt a gondolkodás a triádban, most annyira *passzívvá* kell válnia. Itt nem csak lemondani kell az ítélethozatalról, hanem meg kell szüntetni, elnyomni magunkban az iránta való szükségletet. Törekedve a lehető legteljesebb azonosulással a kifejtettel, törekedni kell azt aggyal szemlélni, szemlélni a szférát, melyben a kapott szintézis lakozik, és ezt mindaddig tenni, amíg az ítélet *magából a szemlélődésből* meg nem születik. Az erőfeszítésünk egyes esetekben nem nagy, de lényegét tekintve olyan, hogy benne Goethe tapasztalata reprodukálódik, amikor éveken át csendben szemlélte a növények világát, amíg fel nem tárult számára a fő eszme, hogy a növény minden eleme a levél (a csomóval) metamorfózisa.

Próbáljunk meg egy ilyen tapasztalatot tenni. Abbahagyjuk az aktív gondolkodást, és „értelmi szemünkkel” a 4. elem tartalmát fogjuk szemlélni. Mellesleg megjegyezzük, hogy érdekes módon annak az absztrakt elmélkedésnek, melyet a nyugat-európai nyelvek spekulációnak neveznek, az orosz nyelvben a neve: *умозрение* [=„értelem-nézés”]. Vegyük tehát ezt a fogalmat a szó szoros értelmében.

4. (Szemlélődés) „Vannak emberek, akik morális pátozokban agyilag korlátozottan nyilvánítanak mindenkit, aki képes tagadni egy olyan nyilvánvaló tény, mint a szabadság. Velük szemben állnak mások, akik a tudománytalanság tetőfokát látják abban, ha valaki feltételezi, hogy az emberi tevékenység és gondolkodás területén megszűnik a természeti törvényszerűség. Egy és ugyanazt a dolgot egyformán gyakran nyilvánítják hol az emberiség legdrágább kincsének, hol a leggonoszabb illúzióknak. Végtelen éleselméjűséggel magyarázták, hogyan fér össze az emberi szabadság a természet működésével, mely természethez végül az ember is hozzátartozik. Nem kevesebb erőfeszítést tettek másrészt arra, hogy érthetővé tegyék, hogyan tudott ilyen hasonló örült ötlet létrejönni”.

A ciklus szerkezetére irányuló vizsgálataink kutatási jellegűek, tehát elkerülhetetlenül racionálisak, sőt bizonyos mértékig műviek. Ne gondoljuk, hogy ugyanígy művi módon építette gondolatmenetét Rudolf Steiner. Nem, ő egyszerűen a szellemi természetéből kiindulva gondolkodott, amely nála egészen másmilyen volt, mint nálunk. Őt az jellemezte, hogy azonosult a gondolkodásban a metamorfózis folyamatával, ahogy minket az jellemez, hogy ellentmondásokkal gondolkozunk. Számptalan fogalom, eszme, ítélet keletkezik bennünk. Ezeket gyakran kimondjuk bármely erre bennünket világosan buzdító ok nélkül. De amikor már elhangzottak, akkor tudjuk, hogy a különböző nézőpontokból kiindulva lehet ezeket állítani is, és tagadni is. Azok az emberek, akik nem képesek szintézisre jutni a megismerésben, általában erre szorítkoznak, és emiatt végtelen vitákat folytatnak egymás között. Mások (például Hegel) teremtő módon gondolkodnak, számukra az ellentmondás áldásos talaj az új gondolatformák képzéséhez. Így működik a gondolkodási ösztönünk. Ha felismerjük, akkor megerősödik a *gondolatképzési érzékünk*, a gondolati szférában esztétikai princípium fejlődik, az eszmék szép, következetes, művészi kidolgozásának ízlése, amihez szükség van a gondolat anyagával való azonosulás képességére, ahogy a művész azonosul a forma, a szín anyagával, a zeneszerző a hang anyagával. Továbbá kifejlődik még bennünk a logikai *lelkiismeret*. Ha mindez megvan, akkor csak az marad, hogy elkezdjük a gondolkodásban teremteni.

Ha a gondolkodási folyamatot a *metamorfózis*on átmenő gondolat elemeinek jellegét, tulajdonságait aktívan megtapasztaló folyamat kíséri, akkor már közel vagyunk a szemlélődéshez. A gondolkodás művészi kidolgozásának útján még kifejlődik bennünk egy érzék, a saját magasabb Énünk előérzete; ennek segítségével észlelni tudjuk az észlelésből éledő tézis gondolat-formáját, és a konkrét esetünkben a tézis erejét jelentősen növekvőnek érzékeljük: a mindössze megállapító jellege életszemléleti alapkérdéssé változott:

5. (Ideális észlelés) „Hogy itt az élet, a vallás, a gyakorlat és a tudomány egyik *legfontosabb* kérdéséről van szó, ezt mindenki érzi, kivéve ha jellemének fő vonása az alaposság ellentéte”.

Egy kis kirándulás a kérdés történetébe lehetővé tette, hogy éppen a kérdéssel való *azonosulásnak* köszönhetően olyan eredményekre jussunk, amelyek absztrakt spekulációk útjain egy speciális könyv megírását tették volna szükségessé.

Előfordulhat, hogy a nem kellően fejlett metamorfózis-érzéssel, vagy a gondolkodást egyáltalán nem kedvelő olvasónak mindezek az árnyalatok, nüanszok az élő gondolatok létesülésében felületesnek sőt kitalálnak tőnek; nem véletlen ugyanis, hogy a gondolkodást, megismerést még a filozófiai irányzatok túlnyomó többsége is az élet nem elég valós alapjának tartja, és makacsul keresi az „önmagában való dolgot”. Épp azért foglalkozunk a gyakorlati antropozófiai munka módszertani bevezetésével, hogy egy ilyen lehetséges kudarcot minimalizáljunk.

Aki figyel rá, az az antropozófiai gondolkodás általunk feltárt módjának és struktúrájának még az *elkerülhetetlenségét* is megértheti.

A Szellemtudomány módszere sok közös vonást mutat az ellenpontozással. Ennek köszönhetően a megismerés egésze sok különböző téma összekapcsolódásából születik, és térbeli, „sztereoszkópikus” jelleget ölt. Az időben megismert a szemléltetés folyamán a „hirtelen megismerésben” ismét megjelenik. Könnyű-e mindezt megtanulni? A mindenben egyszerűséget követelőtől meg lehetne kérdezni: fog-e a zenész azzal számolni, hogy valaki a hallgatók közül nem tudja megkülönböztetni a többszólamúságot egy Bach-fűgában, vagy képtelen megkülönböztetni a cisz-mollt az esz-dúrától? A Szellemtudományban a dolog még bonyolultabb, mint a zenében és a tradicionális tudományban együttvéve. Törvényszerűségeit érzékekkel is, értelemmel is, és még valami olyannal kell megtanulni, ami magasabb az érzékeknél és az intellektusnál.

A szemléltetésből kifejlődött ítéletek mondhatjuk, fokozott a posterioritással, ezáltal pedig realitással rendelkeznek; hajlamosak az individualizációra, amely, akárcsak az ember individualizációja esetén, a legkülönbözőbb jellegű lehet: összhangban lehet az elképzeléseinkkel vagy ellentmondhat azoknak, lehet érvényes vagy abszurd stb. Mint a dialektikában, az ellentmondás itt néha még többet is adhat, mint az összhang. Éppen ez történik az általunk vizsgált ciklusban is. Ahogy „A szabadság filozófiája” további tartalmából látható, nehéz olyan korszakokat találni az emberi gondolat történelmében, melyek kedvezőek a szabadság eszméjének individualizációja vagy egyáltalán az eszme individualizációja számára. Ezért Rudolf Steiner gyakran átadja az 5. elembe kapottakat a szabadság ellenzői számára, lehetővé teszi számukra, hogy az eszmének individuális kifejezést adjanak, amire ők általában képtelenek.

6. (Individualizáció) „És a modern gondolkodás felszínességének szomorú jele az a tény, hogy egy könyv, amely a legújabb természettudomány eredményeiből egy „új hitet” akar kialakítani (David Friedrich Strauss: A régi és az új hit), semmit sem tartalmaz erről a kérdésről, ezeken a szavakon kívül: „Az emberi akarat szabadságáról szóló kérdésbe nincs miért belemennünk. A közömbösnek vélt választási szabadságot mindig is üres fantomnak ismerte el minden nevéhez méltó filozófia; az emberi cselekedetek és attitűdök morális értékelését azonban ez a kérdés nem érinti””.

Az ilyen hátralépés gyümölcsei az összesség elemében fejeződnek ki, amellyel a ciklus véget ér. Meggyőződünk arról, mennyire volt eredményes itt a hátralépés. Most valós jogot kaptunk egy hatalmas terjedelmű általánosításra.

7. (Összegység) „Nem azért idézem itt ezt a helyet, mert különös jelentőséget tulajdonítok a könyvnek, melyben áll, hanem azért, mert szerintem azt a véleményt fejezi ki, ameddig a gondolkodó kortársaink többsége képes felemelkedni ebben a vitatott kérdésben”. És így tovább a bekezdés végéig. Aztán kezdődik a második ciklus: tézis: „Ez meggyőzőnek tűnik”; antitézis: „És mégis...”. Stb.

Így az első pillantásra nem bonyolult dialektikus kezdet: szabad – nem szabad – a szemlélő gondolkodás logikájának törvényei szerint fejlődve, mindössze egy oldal terjedelemben egy alapvető következtetésre vezetett bennünket, amely nemcsak filozófiai, hanem szociális, politikai és pszichológiai jelentőségű is.

Az ezt követő második ciklus, mindazzal rendelkezve, amellyel az első ciklus elemei minőségileg rendelkeznek, ezen kívül még árnyalatot kap azzal, hogy az első ciklussal (tézis) való kapcsolatában *antitézis jellegű*, stb.¹⁰

*

A tudatot transzformálni csak úgy lehet, ha a gondolkodást az egyetlen elérhető módon változtatjuk meg: a megerősödött Énből az akarat elemét belevezetve. Az ilyen akarat megajándékozta szellemünket a lélek legmagasabb vívmányaival, melyek az alacsonyabb érzékszervek megneveléséből és a magasabbaknak egészen az ideális észlelésig való fejlesztéséből állnak. A gondolkodásban ezen az úton ki kell zárni minden érzéket, szenvedélyest, mely az Én által nem irányítható módon ösztönöz reflexióra.

Az organikus mélységeiben a vérben zajló, a gondolkodási folyamatot kísérő folyamatnak *el kell válnia az idegben zajló folyamattól*. Akkor jön létre a szemlélődés. Teljesen nyilvánvaló, hogy egy ilyen eljárást könnyebb egy morális embernek megvalósítania, mint az alantas vágyakkal terheltnek.

Amikor az Én a szemlélődéshez fordul, akkor az agy még folytatja a reflektálást, de az aktív gondolkodás megszakad, és a vérben ható Én-akarat gerjesztés nélkül marad. Egy bizonyos módon elkezdi újraegyesülni a gondolatlénnyel, amely szintén akarati természetű, de a mi fogalmi területünkre csak az árnyékát veti. Az Énnel való új kapcsolatban a tiszta akarat elemében ez a lény ahhoz hasonlóan mutatkozik meg, mint ahogy ez a zseniális sejtések esetén is történik, amikor azt mondják, hogy „az intuíció működött”.

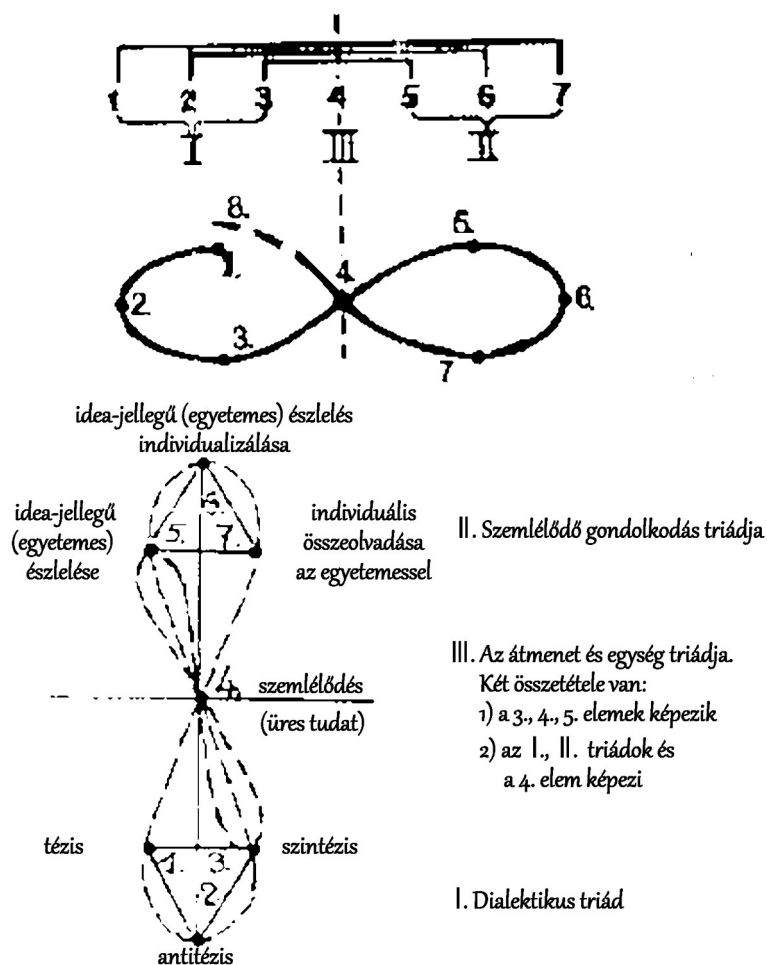
Az ilyen módon megjelenő gondolat-lény nem egyszerűen a posteriori ítélet. Ő a „dolgok előtti” eszme is, amely „a dolgok után” nyilvánul meg, ezért is volt szükséges az észlelésnek egy meghatározott, a dialektikus triádban kapott tartalomra irányulnia. Egy ilyen eszme még az értelem számára való megjelenésében is valóságos, ezért az új állapotban *individualizált létet* törekszik elérni. Ez a morfológiai gondolkodás héttagú ciklusának a *hatodik* eleme: az eszme individualizálása. A ciklus azzal fejeződik be, hogy az eszme, mellyel elkezddődött, visszatér az adott lépték határai között számára lehetséges *összegységbe*. Ez a záró, a *hetedik* elem vagy fok.

Azokkal a törvényekkel összhangban gondolkodva, melyekkel a gnoszeológiai lemniszkáta felső hurka épült, még ha érzékfeletti látás nélkül is, de meggyengítve kapcsolatainkat a fizikai aggyal, az asztrálestetünkkel kiemelkedünk a fizikaiból, és akkor a gondolkodás életét jellemző ritmus tapasztalásába kerülünk. A gondolkodás héttagú ciklusa elkezdi egy bizonyos módon „hangzani”, a hangsorhoz hasonlóan. És ezért az ilyen gondolkodási folyamatban nemcsak az elemeit (hangok) lehet „hallani”, hanem a közöttük levő intervallumokat is (a metamorfózis törvényeit). Ebben fejeződik ki a gondolkodás éteri természete, az, amit Rudolf Steiner „gondolat-éternek” hív. (Ezt a témát a többi fejezetben is érintjük.)

¹⁰ A figyelmes olvasó, aki nemcsak átgondolni képes a felhozott példánkat, hanem magát bele is tudja élni, észreveheti annak a bizonyos szemléző gondolkodásnak a meglétét, melynek segítségével az első fejezetet megírtuk. Benne kihagytuk a dialektikus részt, az első három elemet; azokban a közvetlenül adott fogalmának levezetése filozófiai jelleget kellett, hogy öltön. Abban a fejezetben a 4. elemmel dolgoztunk, lehetőség szerint tartózkodva az elhamarkodott ítéletektől, de erőteljesen halmozva az 5. elemhez, amely a fejezet utolsó oldalain nyilvánítja meg magát. A könyv teljes további tartalma a kapott, az 5. elemben feltáruló általánosnak az individualizálásáért, és az individuálisnak a kolosszális méretű közössel való összegységbe történő felemelkedéséért folytatott harca. Hatalmasak az akadályok is, melyek eközben az utunkba állnak. Róluk is kell tudni. Ilyen a könyvünknek – nem a terve, hanem inkább az „ellenpontja”. Nem a megírása előtt, hanem a megírása után tárult fel előttünk.

Legvégül, éppen az „intervallumok” megtapasztalása mozdítja a tudatunkat a héttagú gondolkodási ciklusban ahhoz, hogy a „kvariban” magát az alacsonyabb „énünket” megszüntessük, és a negyedik elem gondolati „csendjébe”, a szemlélődés állapotába kerüljünk, melynek köszönhetően belénk léphet az *Isteni Logosz*. Akkor a gondolkodás kozmikus ritmusába, a Logosz teremtő ritmusába lépünk be. Ezt a magasabb Énünk hozza el nekünk. Ahhoz, hogy valós kapcsolatba lépjünk vele, szükséges megszüntetnünk az alacsonyabb „én” egocentrizmusát: nem megsemmisíteni az „ént”, hanem metamorfizálni.

A gondolkodás héttagú rendszere tehát belsőleg szigorúan szervezett. A héttagúsága sokszorosán kötődik az öt átható hármasság elvéhez; abból indul ki és abba tér vissza. Benne az egyik háromtagú-hármas [трехчленно-триединая dreigliedrig-dreieinige] metamorfózis a dialektikus triád. Ez a világ egyfajta *múltja*: a tükrözésben adott megvalósult világ. Absztrakt módon csak a megvalósultat lehet gondolni, és innen jutott Kant is a kardinális kérdéshez: lehetségesek-e a priori szintetikus ítéletek? A háromtagú metamorfózis, amelynek a középpontja a 4. elem van (3-4-5. elemek), a jelen pillanatát tükrözi, melyben ellentmondásosan ütközik a múlt és a jövő, a tükrözés és az ideális észlelés. Míg a lemniszkáta első hurkában (1-2-3. elemek) az Én képével, az én-tudattal van dolgunk, addig a másodikban a magasabb Én tiszta aktualitásával, amely annyira hatékony, hogy még az agy struktúráját is képes megváltoztatni, az étertestét attól szabadabb viszonyba helyezni. Végül a harmadik triád a közös lemniszkáta felső hurkában (5-6-7. elemek) egységbe foglalja a jövő gondolkodásának triádját, melyben a tudat életre tesz szert (15. ábra).

15. ábra

[Az orosz szövegben az ábrán a jobb oldalon a II. és III. számok bizonyára felcserélődtek, javítottam az ábra felső része szerinti sorrendre, ford.megj.]

Összességében pedig a gondolkodás héttagú ciklusa egy nagy triádot képez (részei: I., II., III.), melyben az új törvénynek megfelelően gondolkodó Én a tudat gnoszeológiai és ontológiai princípiumainak egységében (ami szintén dialektikus) tapasztalja meg magát.

*

Befejezve ezt a fejezetet, vizsgáljuk meg a dialektikus logika tapasztalatától az ontológiai dialektikához való felemelkedés egy példáját. Vesszük magunknak a bátorságot, hogy „továbbgondoljuk” Hegel dialektikus triádját: lét – nemlét – létesülés – a gnoszeológiai lemniszkáta felső hurkában való gondolkodás törvényeinek megfelelően.

Érdekes, hogy Marx is valami hasonlóra törekedett, de természetesen nem egészen tudatosan, és nem rendelkezve az ehhez szükséges gondolkodási móddal. Ezért tragikus hibákat követett el. De másoknak tanulniuk kell egyesek hibáiból, hogy azokat ne ismételjék meg. Marx két egyáltalán nem absztrakt tömeget [всеобщность, Allgemeinheit] állított szembe egymással: a burzsoázia rendjét és a proletariátust. Ebből a szembeállításból azt a következtetést vonta le, hogy a szocializmus elkerülhetetlen, mivel ez a két tömeg dialektikusan megszünteti egymást, vagy inkább az antitézis megszünteti a tézist, és szintézissé válik! De mivel ezek mégsem fogalmak, hanem a lét két területe, így a megszüntetés elkerülhetetlenül az egyik osztálynak a másik általi *megsemmisítésébe* fordult át. Valójában közöttük az egyetemesség – a burzsoázia már kialakult osztálya – és az individuális – a proletárok növekvő individuális tudata – viszonya van jelenik. Milyen egységhez juthattak volna ezek? A szociális hármastagozódásból született egységhez, először is: egységhez a testvériségben, amely áthatja a gazdasági életet, aztán egységhez a szabad szellemi életben, amely még magasabb individuális tudatot szül, és a jogi egyenlőségben való egységhez. Így ebben az esetben az individuális egységre tudott volna jutni az egyetemessé, melyben ez is és az is (a burzsoázia is, a proletariátus is) újjászületett volna egy metamorfózis után a szociális lét új, magasabb formájában. Marx pedig, az absztrakt dialektikus princípiumot (a lemniszkáta alsó hurkát) alkalmazva a szociális életre, melyben a létezés dialektikája működik, a gonosz metafizikáját hozta létre.

Hegel gondolkodásához egészen másként kell viszonyulni. Kezdjük a „létesülés” kategória szemlélésével, és nézzük meg, mit kapunk. (itt csak a személyes tapasztalatból kiindulva tudunk beszélni). Az ideális észlelésben, ha előtte valamilyen módon elveszítjük magunkat egy időre az absztrakt „létesülés” szemlélésében, akkor létrejön az „élet” fogalma (5. elem). Hegel nagyjából szintén erre jutott, de másként, logikai következtetés útján, semmiképpen sem átlépve az absztrakt-gondolati határait.

A mi esetünkben fontos, hogy az absztrakció általánosságának és az élet konkrétságának szembenállásához: *a tudat életéhez* jutottunk, mivel itt az individuális tudatélet szférájával dolgozunk. Egyesíthető-e a szubjektumban az élet a gondolat absztrakt mozgásával? – kérdezzük, és válaszolunk: *a tudatforma metamorfózisán* keresztül egyesíthető. És ezért felépíthető a triád, melyben a tudat általános életével szemben áll az individuális élete. Csak egyesülésükből jön létre a tudat léte, vagyis más szavakkal, *a kozmikus intelligencia kifejeződése az individualizált emberek intelligenciájában.*

Ebben a triádban semmi sincs előre meghatározva. Az individuálisnak az egyetemeshez való viszonya háromféle lehet. A tudat egyik fajtája akkor keletkezik, ha az individuális tagadja az egyetemeset. Ez magának a tudat realitásának a tagadása. Ilyen a dialektikus materializmus létező tudata. Másik abban az esetben keletkezik, ha az individuális megadja magát az egyetemesnek, például az Isten élő gondolata magasztosságának. Ez oda vezet, hogy a szubjektum elveszíti önmagát. Tudatának személyes léte ismét csoportossá válik. Csak a harmadik esetben kapjuk meg a kívánt eredményt. Benne a személyes tudat a folyamatos mozgás jellegét ölti magára, az individuálisnak az általánossal való azonosulása és a tőle való elkülönülése váltogatja egymást. Éppen ez az individuális szellem evolúciója.

Ily módon héttagúságot kapunk: lét – nemlét – létesülés – logikai értelemben passzív, de a létesülésnek belső akarati gondolati szemlélése [умозрение] – a tudat élete – a tudat személyes léte – a tudat személyes létének a Világegyetem ösztudatával való létesülése.

De Hegelnek ez a dialektikus triádja valami teljesen globálisba is fejlődhet, amely kifejezi minden létesülés értelmét, lényegét és célját. A következő összetételre gondolunk: lét – nemlét – létesülés – a létesülés belső akarati szemlélése – élet – halál – feltámadás.